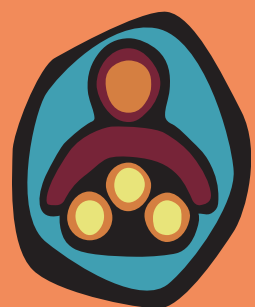

Inunnut innarluutilinnut ulloq unnuarlu najugaqar issatut neqeroorutit najugaqartut isaannit isigalugit

Kamilla Nørtoft
Bonnie Jensen
Sonja Sørensen
Else Jensen
Ivalu Olsen
Steven Arnfjord
Sofie Emma Rubin

INNUNNUT INNARLUUTILINNUT ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT
NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

Inunnut innarluutilinnut ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit najugaqartut isaannit isigalugit

Kamilla Nørtoft, Bonnie Jensen, Sonja Sørensen, Else Jensen,
Ivalu Olsen, Steven Arnfjord, Sofie Emma Rubin

Kalaallisuunngortitsisoq: Maybritt Lyng Rasmussen

Suliamik nalilersuisoq: Sigurd Lauridsen

Copyright © 2023
Statens Institut for Folkesundhed, SDU

Issuaaneq, tassunga ilanngullugit takussutissianik aamma tabelinik, pisinnaavoq
issuaaffigineqartup erseqqissumik nalunaarneratigut.

Elektroniskimik saqqummersitaq: ISBN 978-87-7899-628-2

Statens Institut for Folkesundhed
Studivestrad 6
1455 København K
www.sdu.dk/sif

Nalunaarusiaq uani aaneqarsinnaavoq www.sdu/sif

Siulequtsiussa

Inuit annertuumik innarluutilit ukiut qulikkuutaat arlaqanngitsut matuma siorna Kalaallit Nunaanniit Danmarkiliartinneqartarput, tassani innarluutilinnut angerlarsimaffinni najugaqassallutik. Taamaalilluni inunnut innarluutilinnut ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit Kalaallit Nunaanni nutaajukannerput.

Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalackersuisoqarfiup suliakkiineratigut 2022-p naajartornerani suliaqarfiup iluani suliamut attuumassuteqanngitsunit misissuinerit aallartinneqarput, ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini atugassarititaasut nalinginnaasut, kinguaassiuutinut tunngasut aamma kinguaassiuutitigut innarliinissamik aamma kannгуттаatsuliorfiginnissamik pitsaaliuineq, aamma ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini najugaqartut isiginninnerat sammivigalugit.

Nalunaarusiaq una najugaqarfissatut neqeroorutini assigiinngitsuni arfineq-marlunni najugaqartut isumaannik saqqummiussiffiuvoq. Najugaqartut ulluinnarni inuunerminni suut imminnut pingaaruteqarnersut oqaluttuarivaat: suut suliarissallugit nuannarinerlugu, suut aalajangeeqataaffigisarnelugit, ilaqquttatik qanigisatik qanoq atassuteqarfigisarnelugit, aamma kinguaassiuutinut tunngasutigut inuuneqarnissaminnik, aamma namminneq timiminnut tunngatillugu killiliinissaminnut qanoq periarfissaqarnelutik.

”Inunnut innarluutilinnut najugaqarfissatut neqeroorutit najugaqartut isaannit isigalugit” Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit aamma Ilisimatusarfimmi Issittumi Atugarissaarneq pillugu Ilisimatusarfimmit saqqummiussinnaagatsigu tulluusimaarutigivarput. Nalunaarusiaq najugaqartut oqartussaaqataanerannut, sammisassanut aamma kinguaassiuutinut tunngasutigut pisinnaatitaaffinnut aamma ilitsersorneqarnermut tunngasunik inassuteqaatinik saqqummiussiffiuvoq.

Misissuinermut tapertaasunut tamanut qujanaq.

Atuarluarina,

Christina Viskum Larsen
Ilisimatusarnermut aqutsisoq,
Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfik

Steven Arnfjord
Centerimi aqutsisoq,
Ilisimatusarfimmi Issittumi Atugarissaarneq pillugu Ilisimatusarfik

Imarisai

Misissuinerup inernerinik eqikkaaneq	5
1 Aallaqqaasiut	7
Tunuliaqutaasoq.....	7
Nalunaarusiornermi siunertaasoq.....	7
Pisut Naalagaaffiit Peqatigiit inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiissutaata Kalaallit Nunaanni atuutsinneqarneranut attuumassuteqartut	7
Inunnut innarluutilinnut atugassiissutaasut	8
Nunap inoqqaavi inuttullu innarluuteqarneq.....	8
Inuit annertuumik innarluutillit pillugit naatsorsueqqissaarnermi kisitsisit	9
Inunnut innarluutilinnut ulloq unnuarlu neqeroorutit	9
Periuseq.....	10
2 Inuunerup naleqassusaa	12
Ullugissaarneq.....	12
Nammineq aalajangersinnaaneq	14
Oqaloqatissaqarneq	15
Ineqarnikkut periarfissat	15
3 Attaveqatigiinnermut tunngasut	16
Najugaqartup sulisullu akornanni sunniivigeqatigiinneq.....	16
Najugaqartut akornanni sunniivigeqatigiinneq	18
Qanigisaasunut attaveqarneq.....	18
4 Pissutsit kinguaassiuutitigut pissusilersornermut kinguaassiuutitigullu pissinnaatitaaffinnut tunngasut	21
Nammineq timimut tunngatillugu pissinnaatitaffiit killissallu pillugit ilisimasat.....	21
Najugaqartut pisariaqartitativit pillugit qanoq oqarpat?	23
Innarlerneqarnertut misigisat	24
Allat innarlerneqarsimasinnaanerannik misigisat	24
Innersuussutit	26
Najoqqutarisat	27

Misissuinerup inernerinik eqikkaaneq

Nalunaarusiaq inunnut innarluutilinnut ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini najugaqarnerup najugaqartunit isigalugu qanoq inneranut tunngassuteqarpoq. Nalunaarusiaq ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini Namminersorlutik Oqartussanit pigineqartuni assigiinngitsuni tallimani najugaqartunik 16-inik apersuilluni misissuinerinik tunngaveqarpoq. Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini sullineqartut assigiinngimmata misissuinerimi matumani apersoneqartut paasinnissinnaassutsimikkut timimikkullu, aamma piginnaassutsimikkut assigiinngitsunik piginnaaneqarput. Najugaqartut peqataasut, 19-it 68-illu akornanni ukioqarput.

Inuunerup naleqassusaa

Najugaqartut inuunerisa naleqassusaa paasinialugu, ullugissaarneq taakkununga qanoq ittuunersoq imal. sulerinissaq nuannarineraat, aperineqarput. Apeqqutip taassuma qanoq akiuminartiginera najugaqartumiit najugaqartumut assigiinngilaq. Akissutit ilaatigut makkuupput: Nivanneq, assasorneq, sullivimmi nakkutigisamiinneq, sulisunik peqateqarneq assigisaallu. Najugaqartut, suut namminneq aalajangersinnaaneraat apeqqutigineqarportaaq. Najugaqartut apersoneqartut tamarmik ullormut sunik atisinissartik namminneq aalajangertarpaat. Amerlanerit sammisassanut suliassanullu tunngatillugu aalajangeeqaataasarnertik oqaatigaat, najugaqartulli ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi nerisarisaminnut tunngatillugu aalajangeeqaataasinnasutut misiginerat allanngorarluni. Apersuineri najugaqartut tamarmik ulluinnarni oqaloqatissaqartarnersut aperineqarput. Najugaqartut arlallit qanoq akinissartik nalornivaat. Sulisunik arlalinnik oqaloqateqarsinnaaneraput. Arlaqanngitsut najugaqartunik allanik oqaloqateqarsinnaaneraput.

Attaveqatigiinnermut tunngasut

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini amerlanerit sulisut najugaqartulli akornanni misigisaq iluarpoq kissalaarlunilu. Misissuinerup nalaani maluginiaanermi, sulisut najugaqartut pisariaqartitaannut najugaqartulli assigiinngitsut qanoq attaveqarnissamik pisariaqartitsinerannik eqqumaffiginninnerat takuneqarpoq. Apersuineri najugaqartunut allanut qanoq atassuteqarneq najugaqartunit ikittuinnarnit oqaatigineqarpoq. Amerlanerit najugaqartunut allanut attaveqarnertik pillugu aperineqaraangamik oqaaseqartanngillat imal. qanoq akissallugu nalusarlugu. Amerlanertigut sulisut najugaqartut akornanni attaveqataasarput, sulisullu tassaaapput ataatsimoornermik attassisut aamma ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi ataatsimoornerit annertunersaannut toqqammavissiisut. Qanigisanut attaveqarnermut tunngatillugu, najugaqartut qanigisaasut ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummit qanoq attavigineqartarnerat ilisimaneraat, namminnerlu qanigisaminnut attaveqarnerisut aperineqarput. Najugaqartut ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorut, najugarisaq suunersoq apeqqutaatinngagu, qanigisaminnut attaveqarnerat assigiinngeqaaq. Najugaqartup qanigisaasullu akornanni attaveqatigiinneq illoqarfeqatigiinni nalinginnaasumik annertuneruvoq, najugaqartunili

INNUNNUT INNARLUUTILINNUT ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

qanigisaasunilu illoqarfeqatigiinngitsuni, attaveqatigiinnermut tunngatillugu, annertunerusumik annikinnerusumillu immikkooruteqarportaaq. Nammineq sulisunit ikiorneqarlutik piffissami isumaqatigiissutaasumi sianerlutik ilaquttaminnut aatsaat attaveqartarnertik, najugaqartut arlallit oqaluttuaraat. Nalinginnaasumik ilaquttaminnut attaveqarnerorusupput.

Kinguaassiuutinut tunngasut

Kinguaassiuutitigut pissusilersornerup timip pisinnaatitaffiillu oqaluuserinissaat, najugaqartut arlallit ajornakusoortippaat timimillu allanit qanoq iliorfigineqarsinnaanera imal. iliorfigineqarsinnaannginnera ilisimasaqarfigivallaarnagu. Taamaattoq kissaatiginngisamik attuaneqarnerup qanoq itigartinnissaa ilisimagitsik, itigartitsinertillu ataqqineqartutut misigisaritsik oqaatigaat. Najugaqartut ikittut misissuineq iluatsillugu, siornatigut sulisunut oqaaatigisimanngisaminnik, atoqatigiinneq iluaqusersuutillu pillugit pisariaqartitsinertik kissaateqarnertillu oqaatigaat. Najugaqartut ataasiakkaat kinguaassiuutitigut innarligaaneq misigisimavaat.

1 Aallaqqaasiut

Tunuliaqutaasoq

Nunarsuaq tamakkerlugu inuit 650 mio. inuttut innarluuteqarput. Inuit innarluutillit sumiiffinni amerlasuuni nunarsuarmi piitsuunerpaat akornanniipput, sanngiiffeqarlutik tunngaviusumillu inuttut pisinnaatitaaffii eqquutsinneqaratik (Handicap. Status., 2012). Ajornartorsiut taanna, nunatsinni inunni innarluutilinni ikinnerussutilittut arajutsisani, aamma atuuppoq (Arnford et al., 2020). Nunatsinni pisariaqartitat naammassineqarsinnaanngimmata, ukiut ingerlanerini inuit assigiinngitsunik innarluutillit eqqortumik tapersersoneqarsinnaaqullugit ikiorneqarsinnaaqullugillu nunatsinniit Danmarkimut nuutinneqartarput (Knigge & Grønbæk, 2008), ukiulli qulikkaar kingulliit ingerlanerini allanngortoqarneragut, inuit innarluutillit arlallit nammineq nunaminniinnissamut periarfissaqalermata, nunatsinni inuiaqatigiinni inunnik innarluutilinnik illoqarfimmi takussaasoqalernera nutaajungaatsiarpoq. (Arnford et al., 2020).

Nalunaarusiornermi siunertaasoq

Inuunermi atugassarititaasut pillugit misissuineri, inuit innarluutillit annertunerusumik imminnut oqaluttuarisarnerat qaqtigoortuuvoq. Nunatsinni ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini inunnut innarluutilinnut najugaqarfinni taamaattuni najugaqarnerup qanoq inneranut tunngatillugu oqaaseqarnissaat, nalunaarusiornermi matumani siunertaavoq. Taamaammat ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini pissutsit nalinginnaasut pillugit misissuineri (Rubin et al. 2023) aamma ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini kinguaassiuutitigut pissusilersornermut kinguaassiuutitigullu pisinnaatitaaffinnut tunngatillugu pissutsit pillugit misissuineri atitillugu (Nørtoft et al. 2023), najugaqartut namminneq oqaaseqarnissaannut periarfissillugit misissuineq ingerlanneqarpoq. Nalunaarusiaq pingaarnertut misissuinerup inernerinik pingasunik sammisaqarpoq. Sammisat tassaapput inuunerup naleqassusaa, attaveqatigiinnermut tunngasut kiisalu kinguaassiuutitigut pissusilersornermut kinguaassiuutitigullu pisinnaatitaaffinnut tunngasut.

Pisut Naalagaaffiit Peqatigiit inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiissutaata Kalaallit Nunaanni atuutsinneqarneranut attuumassuteqartut

Inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiissut 2012-imi nunatsinnit akuerineqarmat, inuit innarluutillit allatulli pisinnaatitaaffeqarnissaat inuillu innarluutillit sapinngisamik namminersorlutik inuusinnaanissaasa sulissutiginnissaa, nunatta pisussaaffigilerpaa (Naalakkersuisut, 2022). Inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiissutip atuutilersinneqarnera, inunnut innarluutilinnut tunngatillugu, inuit innarluutillit isigineqarunnaarlutik, akerlianilli inuit innarluutillit inuiaqatigiinni avatangiisaasuni akimmiffinnik naapitsinerattut isigineqarnissannik, paasinnittariaatsimik allannguineri malitseqarpoq. Inuttut innarluuteqarnerup nammineq ajornartorsiutaajunnaarluni tassaalerpoq avatangiisinik naapitsinerup nassatarisaanik killiliinerit (Naalakkersuisut, 2021).

Inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiissut naapertorlugu inuit innarluutillit tassaapput:

"Inuit siviisuumik timikkut, tarnikkut silassorissutsikkut imal. malussarsinnaassutsikkut piginnaanikitsut, akimmiffissat assigiinngitsut sunniivigeqatigiinneranni, inuttut allatulli tamakkiisumik kinguneqarluartumillu inuiaqatigiittut inuunermi peqataanissamut akornuserneqarsinnaasut".
(Handicap. Status., 2012)

INNUNUT INNARLUUTILINNUK ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

Nunatsinni inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiisummik suliaqarneq amerlasuunik annertuunillu, ilaatigut tassaasunik; nunap pissusaa, angallannermut tunngasut inuillu innarluutillit ilaqqatit illoqarfitsillu qimallugit ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutitut nuunneqartarnerat, unammilligassartaqarpoq. Ilinniarsimasunik sulisussarsiniarnerup ajornakusoornera pisortallu ingerlatsiviini aqqissuussaannikkut unammilligassat isumaqatigiisutit eqquutsissinnaanissaanut paasileroruminaannerulersitsinerat, tamatumunnga atatillugu oqaatigineqassaaq. Inuit innarluutillit peqatigiiffiillu taakkununnga sinniisuusut, politikkinik inatsisinillu, inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiisutit atuutsinnissaanut peqataatitsisunik inerisaanermi ingerlatsinermilu qanoq peqataatinneqarsinnaanerannut arlalinnik toqqammavissinissaq, Kalaallit Nunaanni Inuit Pisinnaatitaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit, Inuttut Pisinnaatitaaffinnut Instituttit kiisalu Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfiup suleqatigiissutigaa. Tamatumunnga atatillugu suleqatigiit toqqammavissat taakku qanoq piviusunngortinneqarsinnaanerannut tigussaasunik innersuussuteqarput (Frandsen, 2022).

2018-imi novembari qaammat, nunatsinni nuna tamakkerlugu innunut innarluutilinnut sulinaqatigiiffiit kattuffittut ataatsimoorfiat siulleq- NIIK (Nunatsinni Inuit Innarluutillit Kattuffiat) pilersinneqarpoq. NIIK, KNIPK-imut Kalaallit Nunaanni kattuffimmuut nunatta Kitaani Kujataanilu assigiinngitsunik qulaaluanik immikkoortortalimmuut 1981-imi pilersinneqartumut ilassutaavoq (Frandsen, 2022). NIIK-imi nuna tamakkerlugu kattuffiit ilaasortaasut, inuunnguuseralugu imal. kingorna sivilisuumik timikkut, tarnikkut, silassorissutsikkut, paasinnissinnaassutsikkut imal. malussarsinnaassutsikkut piginnaanikillinerup kingunerinik pitsaaliuinermik, suujunnaarsitsinermik, killiliiniarnermik imal. ikiorsiiniarnermik suliaqartut soqutigisaannik isumaginninnissaq ilaatigut siunertaavoq (Niik., 2018).

Innunut innarluutilinnut atugassiissutaasut

2019-imi aggustip ulluisa qulinganniit 23-iannut, inuit innarluutillit illersuisuat sulisullu marluk Tiliumeersut innunut innarluutilinnut atugassarititaasut naliliiviginiarlugit, Kommune Kujallermut paasiniaallutik angalapput (Tilioq, 2019). Innarluutillit illersuisuat politikikkut arlaannaannulluunniit attuumassuteqanngilaq, killiligaananilu pissutsit innarluutillit illersuisuannut tunngasut pillugit oqaaseqarsinnaatitaalluni (Frandsen, 2022). Angalanermi pisinnaatitaaffiit inatsisillu pillugit ilisimasatigut annertuumik amigaateqarneq, amerlasuullu inuiaqatigiinni atugarissaartuni naatsorsuutigisanut naapertuutinngitsumik inuusut paasinarsivoq. Taamaalilluni Kommune Kujallermi inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikelit arlallit eqquutsinnissaannut tunngatillugu unammilligassaqartuq, inerniliisoqarsinnaanngorpoq. Artikelit pineqartut, periarfissinneqannginnermut tamanillu angallassinernut aqqissuussinernut tunngassuteqarmata, kiserliornermik inoqatinullu akuliuttannginnermik nassataqarput; sulianik ingerlatsineq kommuninilu aqqissuussaaneq, kommunit kattussuunnerisa kingorna paasiuminaatsitsineq; sulisussarsiniarnerup aalaakkaasunillu sulisoqarniarnerup unammillernarnerat pissutigalugu tapersorsorneqarnissap sulisullu amigaatigineqarnerat; paaqqinniffinni najugaqarfissatullu neqeroorutini inuit innarluutillit kukkusumik inissinneqarsimanerat, kommunini najugaqarfissatut neqeroorutit illutaat nungullarsimasut siunertamullu naleqqutinngitsut, meeqqanik immikkut pisariaqartitsisunik ilinniartitsineq, suliffeqarneq akulerutinneqarnerlu (Tilioq, 2019).

Nunap inoqqaavi inuttullu innarluuteqarneq

Nunap inoqqaavisa allanut sanilliullugit innarluuteqarnissaat imal. peqqiilluuteqarnerunissaat nalinginnaasumik ilimanarneruvoq. Australiami nunap inoqqaavisa nunami inoqqaajunngitsunut sanilliullugit innarluuteqarnissaat imal. sivilisuumik peqqiilluuteqarnissaat 1,5-eriaammik

INNUNNUT INNARLUUTILINNUT ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

ilimanaateqarneruvoq (Australian Health Ministers' Advisory Council, 2017). Canadami nunap inoqqaavini meeqqat, innuttaasut amerlanerussuteqartut meerartaannut sanilliullugit, timikkut innarluuteqarnissaat pingasoriaammik ilimanaateqarneruvoq (Cunningham & Sena, 2013), USA-milu nalinginnaasumik innuttaasunut innarluutilinnut 19%- inut sanilliullugit, indianerit Alaskamilu nunap inoqqaavisa 24%-ii innarluuteqarput (United States Census Bureau, 2010). Norgimi innuttaasunut nalinginnaasunut tarnikkut innarluuteqartunut sanilliullugit, saamit tarnimikkut innarluuteqartut eqqarsartaatsimikkut peqqiillornerunerat aamma takussaavoq (Gjertsen, 2019).

Nunap inoqqaavi innarluuteqartut, inuiaqatigiinni immikkoortitsinerit assigiinngitsut akimmiffissallu kinaassutsimik innarluuteqarnermillu tunngaveqartut, misigisarpaat. Ilaatigut amqip qalipaataa, suaassuseq, oqaatsit, upperisaq, inuiaassuseq, sumi inunngorsimaneq, ukiut, politikikkut isummat il.il. tunngavigalugit immikkoortitsisoqartarpoq, amerlasuutigullu aamma ilinniartitaanissamut, suliffeqarnissamut, peqqinnisakkut sullinneqarsinnaanermut – tamatumunngalu atatillugu iluaqusersuutitut/atortorissaarutitut piginnaangorsaqqinnissamullu, nerisassanut atisassanullu periarfissaqannginnermik imal. killilimmik periarfissaqarneranik ilaqartarluni. Taama kiffartuunneqarnissap amigaataanera sulisussanik amigaateqarnermik aamma/imal. periarfissaqannginnermik imal. killilimmik periarfissaqarnermik patsiseqarajuppoq, nunallu inoqqaavisa najugaannut ungasissumiissinnaasararluni. Kiffartuussinernik naapertuuttunik amigaateqarneq, nunap inoqqaavinik innarluuteqartunik, ilaquttat, kulturi ileqqut inuiaqatigiillu qimallugit sullissivinnut inissiisoqartitseqataasinnaavortaaq. Tamatuma saniatigut niviarsiaqqat arnallu inuttut innarluuteqartut, niviarsiaqqanut arnanullu innarluuteqanngitsunut sanilliullugit nakuuserfigineqarsinnaanerat kinguaassiuutitigullu nakuuserfigineqarsinnaanerat annertuneruvoq (United Nations, 2012)

Inuit annertuumik innarluutilit pillugit naatsorsueqqissaarnermi kisitsisit

2018-imiit 2019-imut, Kalaallit Nunaanni innuttaasut katillugit 1132-it inunnut annertuumik innarluutilinnut ikiorsiisarneq pillugu inatsisartut peqqussutaat naapertorlugu ikiorsiissutunik pisartagaqartuupput, taakkunanga 62,46% (n=707) angutaallutik 37,54%-illu (n=425) arnaallutik. Kalaallit Nunaanni angutit amerlanerunerat, suaassuseq tunngavigalugu agguataarsimanerup assigiinngissuteqarneranut nassuiaatissat ilagisinnaavaat (Naalakkersuisut., 2020). Nalinginnaasumik innuttaasunut sanilliullugit annertuumik innarluutilittut nalunaarsimasut 0-17-inut ukiulinni ikinnerpaapput, tamannalu innarluutigisap suli ilisimaneqannginneranik taamaammallu suussusersineqarsimannginneranik patsiseqarsinnaavoq. 18-imiit 30-inut ukiulinni innuttaasut annertuumik innerluuteqartut amerlanerpaapput, tamanna innarluutip suussusersineqarsimaneranik patsiseqarsinnaavoq. Innuttaasuni 70-it sinnerlugit ukiulinni annertuumik innarluutilittut nalunaarsimasut ikittuinnaapput, tamanna inunnut annertuumik innarluutilinnut ikiorsiisarneq pillugu inatsisartut peqqussutaata, inunnut utoqqalinersisalersimanngitsunut atuunneranik patsiseqarpoq (Naalakkersuisut., 2020). Patsisaasoq alla tassaasinnaavoq inuit annertuumik innarluutilit qaqtuguinnaq innuttaasutut amerlanerussuteqartutut inuunertutigisinnaasarnat.

Inunnut innarluutilinnut ulloq unnuarlu neqeroorutit

Nuna tamakkerlugu inunnut innarluutilinnut ulloq unnuarlu neqeroorutit arfineq marluupput. Taakkulu illoqarfinni makkunaniillutik: Nuuk, Paamiut, Sisimiut, Maniitsoq, Ilulissat aamma Qaqortoq. Taakku saniatigut meeqqanut inuusuttunullu ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutitut pingasunut Tasiilami, Uummannami Nuummilu innarluutilinnut immikkoortortaqarpoq. Sullissivinni assigiinngitsuni sullitassatut saaffigineqartut assigiinngillat – ass. Sisimiuni Gertrud Rask Minde meeqqanik inuusuttunillu arlalinnik innarluutilinnik, ADHD-mik

INNUNNUT INNARLUUTILINNUT ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

nappaatilinnik aamma ineriartornikkut akornutilinnik (autisme) sullitaqarpoq, Nuummilu sungiusarfik Aaqami inuusuttut utoqqasaallu skizofreni-mik tamatumunngalu assingusunik nappaatillit najugaqarput. Nuna tamakkerlugu ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini arfineq marluusuni immikkoortortallu ilanngullugit 2022-imi inissat katillugit 142-iipput taakkunanngalu 125-it atorneqarlutik (Naalakkersuisut, 2023).

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit tamarmik paasissutissanik assigiinngitsunik, sullitat, unammilligassat, perorsaanermi periutsit sammisat il.il. imalimmik Naalakkersuisunut ukiumoortumik nalunaarusiortartussaapput. Ukiumoortumik nalunaarusiami kingullermi 2022-imeersumi, ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini sulisunik ilinniarsimasunik amigaateqarneq nalinginnaasumik unammilligassaaavoq. Tamatuma saniatigut najugaqartut, inissinneqarnissap pingaarnertut tunngaviusup saniatigut, pissusilersornikkut, tarnikkut inuttullu inooqataanikkut ajornartorsiutillit amerliartorput. Tamanna piginnaasatigut sulisunut piunasaqaatitaqarpoq. Ulloq unnuarlu paaqqinniffiit taamatullu ulloq unnuarlu neqeroorutit kommuninik suleqateqarnerat unammilligassartaqarpoq. Tamanna ilaatigut ulloq unnuarlu paaqqinniffiit arlalippassuariarlutik iliuusissatut pilersaarutinik piffissaq eqqorlugu pissarsisannginnerannik, kommunimullu saaffiginnissutit akineqartannginnerisa misigineqartarneranik kinguneqarpoq (Naalakkersuisut, 2023).

Ukiumoortumik nalunaarusiaq kingulleq, ulloq unnuarlu paaqqinniffiit arlallit pissaanermik atuineq pillugu nalunaaruteqartannginnerat meeqqanullu ulloq unnuarlu paaqqinniffinnut inissinneqarsimasunut angajoqqaat tamatuminnga ilisimatinneqarajunnginnerannik, taamaalillutillu pissaanermik atuinerup maalaarutiginissaanut periarfissaqartannginnerannik oqaluttuarportaaq (Naalakkersuisut, 2023).

Periuseq

Nalunaarusiaq una Kalaallit Nunaat tamakkerlugu innunnt innarluutilinnut najugaqarfissatut neqeroorutini najuulluni sulinermit paasissutissanik tunngaveqarpoq. Paasissutissat Ilulissani, Sisimiuni, Maniitsumi, Nuummi, Paamiuni Tasiilamilu ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini arfineq marlunni najugaqartunik 16-inik apersuineramik ammasunik, kiisalu ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini taakkunani arfineq marlunni nakkutilliinernit tunngaveqarput¹. Najugaqartut apersorneqartut 17-it 62-illu akornanni ukioqarput. Najugaqartut apersorneqartut akornanni suaassutsikkut angutinut arfineq pingasunut arnanullu arfineq pingasunut agguataarsimapput. Arnar ataatsip angutillu marluk apeqqutit ima paasiuminaatsitsigalugillu akiuminaatsitigimmatigik, apersuinerit misissuinermit ilanngunneqanngillat. Taamaattoq taakku pingasut tamarmik misissuinermit apersorneqarusunnermikkut periarfissinneqarmata, ilanngullugit oqaatigaagut. Najugaqartut allat marluk apersuinermit peqataanissamat akuersipput. Taakkuli piffissaq apersuiffissatut isumaqatigiissutaasoq sioqqullugu peqataajumajunnaarput. Najugaqartut misissuinermit peqataasut assigiinngitsunik innarluuteqarput – ilaat paasinnissinnaassutsikkut aamma/imar. timikkut, allanit unammilligassaqarnerullutik. Najugaqartut peqataasut kinaassusaannik isertuussinissaq eqqarsaatigalugu, innarluutaat imar. ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit arlaanni sorlermit najugaqarnerat, kikkunerallu annertunerusumik nassuiaatigissanngilagut.

¹ Qaqortumi ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummut lvaqqamut tikeraarnissaq aamma pilersaarutaagaluaq, marsimi juunimilu ilisimatusartut angalaniarneraluat sila pissutaalluni akornuserneqarpoq.

INUNNUT INNARLUUTILINNUT ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

Apersuinerit, najugaqartut ataasiakkaat toqqagaat naapertorlugu, danskisut imal. kalaallisut ingerlanneqarput. Apersorneqarnerup nalaani najugaqarfimmi sulisumik peqataasoqarnissaa peqataasoqannginnissaaluunniit najugaqartup nammineq toqqarpaattaaq. Najugaqartut amerlanerpaartaasa sulisumik peqataasoqarnissaa toqqarpaat. Apersuinerit ilaanni sulisoq oqaaseqanngilaq, allanili apersorneqartup eqqaamanngisaanut assigiinngitsunik eqqaasitsilluni najugaqartumut ikiuulluni.

Najugaqarfimmi assigiinngitsuni sulisut aqutsisullu, najugaqartunik oqalussinnaasunik apersorneqarsinnaasunillu toqqaaqataapput. Apersuinerimi peqataaneq nammineq piomassutsimik tunngaveqarpoq najugaqartullu apersorneqartut tamarmik apeqqutit suunerannik akissutillu sumut atornerqarnissaannik nassuiaanneqarlutik. Tamatuma peqatigisaanik, apeqqutit akissallugit soqutigisamik kisiisa akissuteqarfiginissaannik ilisimatinneqarput, apersorneqartullu arlallit apersuinerup nalaani apeqqutit aalajangersimasut qaangiinnarsinnaanerannut pisinnaatitaaffitsik atorpaat. Tamarmik akuersissummik atsiugaqarput.

Apersorneqartut ilaat sulisut naatsorsuutigisaanniit oqaaseqannginnerupput. Apersorneqarnerup sungiusimannginneranik eqqumiitsutullu misinnarneranik patsiseqarnissaa ilimanarpoq. Apersorneqartut allat peqataanerminni siunnerfeqarnerupput ilaallu apersorneqarnertik iluatsillugu aalajangersimasumik oqaluttuassaqarlutik. Najugaqartut tamarmik pilersaarutaasut apersorneqareernerminni allamik oqaluttuassaqarnersut aperineqarput. Amerlanerit oqaluttuassaqanngillat, ataasiakkaalli oqaluttuassaqarlutik.

Nalunaarusiami issuaanerit atuaruminarsarlutit aaqqissugaapput, tamatumalu peqatigisaanik najugaqartup pineqartup apersuinerimi oqaatiginneriaasaanik takutitsillutik.

Apersuinerit tamarmik allanneqarput, kalaallisullu apersuinerit danskisuunngortinneqarlutik. Tamatuma kingorna apersuinerit tamarmik sammisanut assigiinngitsunut aaqqissuunneqarput.

Apersuinerimi paasisat nalunaarusiami ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutinit arfineq marlunnit misissuinerimit paasissutissanik ilaneqarput. Ilisimatusartut ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini ullup ingerlanerani piffissani assigiinngitsuni misissuinerineersuupput. Ilisimatusartut nalinginnaasumik illumi ass. silaannarissuseq, init aaqqissuunneqarnerat, atortorissarutit paasissutissallu ersiinnartumiittut ukkappaat. Ilisimatusartut misissuisut, tamatuma saniatigut, sulisut najugaqartullu akornanni, sulisut akornanni najugaqartullu akornanni, sunniivigeqatigiinneq maluginiarpaat. Misissuinerup nalaani susoqarpiarnera apeqqutaalluni, sapinngisamik nalunaarsuisoqarpoq. Assersuutigalugu najugaqartup nerriviliorerani sulisullu igaffimmi ammaannartumi nerisassiornerani nalunaarsuisoqarsinnaavoq. Najugaqartut ass. iniminnik ilisimatusartumut takutitsinerisa nalaani nalunaarsuisoqarsinnaanngilaq. Misissuinerup nalaani nalunaarsuisoqarsinnaanngikkaangat, periarfissaq siulleq atorlugu nalunaarsuisoqartarpoq.

2 Inuunerup naleqassusaa

Ullugissaarneq

Najugaqartup inuunerata naleqassusaa paasiniallugu, ullugissaarnerup taakkununga qanoq ittuunera apeqqutigaarput. Apeqqutip taassuma akinissaata qanoq ajornanngitsiginera najugaqartumiit najugaqartumut nikerarpoq.

Najugaqartut akiuminaatsitsigaangata, sulerineq nuannarineraat aperineqarajupput. Ilaasa taanna akiuminartippaat, allalli apersuisumit assigiinngitsunik assersuusiorfigineqartarlutik, ilaallu sammissallugit nuannarisaannik eqqaasinniarlugit, sulisunit ikiorneqarlutik.

Najugaqartup ataatsip nivanneq nuannaraa. Najugaqartup allap assassorneq, nuersaaneq, sapangaqqerineq kiisalu sullivimmi nakkutigisamiinneq nuannarai. Najugaqartut pingajuata ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi sulisumik ilaqarnissi nuannaraa. Najugaqartut sisamaata iniminiinnissaq internetsernisarlu nuannarai. Najugaqartut tallimaata assasorneq nuannaraa nuersakkanilu nittarterlugu.

Najugaqartoq ataaseq apersuinermi oqaaseqarnerusut ilaat ima oqaluttuarpoq:

Najugaqartoq: *Ullugissaarfimmi... tamatigut ajorneq ajorpunga. Taava ajortoqarpallaartanngilaq, nuannaanngissutissaqarpiartaranilu.*

Apersuisoq: *Sulerinissaq nuannaraajuk?*

Najugaqartoq: *Sungiusartuarpunga. Minihallimi. Illup iluani sungiusarneq. Nukkassarneq. Ujakkaaruserlunga sungiusartarpunga. Arctic Circle Race-imi peqataanikuuvunga. Ulluni pingasuni 160 km-it ingerlavakka. 2011-imi aallartippunga. Tamatuma kingorna ujakkaaruserlunga angalaartarpunga. Taamaammat amerlasuunik medaliannannikuuvunga. GM-imut aamma ilaanikuuvunga. Maani immaqa 2022-imi Nuummilu 2023-imi. GM siulleq Maniitsumi, aappassaat Aasianni maanilu Nuummi.*

Apersuisoq: *Aasaanerani sisorarsinnaannginninni sulerinissat nuannaraajuk?*

Najugaqartoq: *Arpaneq, cyklerneq qaqqamiinnerlu/asimiinnerlu.*

Najugaqartup allap nipilersorneq nuannarisaraa imalu oqaluttuarluni:

Apersuisoq: *Ullugissaarneq ilinnut qanoq ippa? Sulerinissat nuannaraajuk?*

Najugaqartoq: *Ininni nipilersuuteqarpunga. Guitari tumerparpaallu.*

Nipilersoqatissannik amigaateqapunga.

Apersuisoq: *Suut nipilersussallugit nuannaraagit?*

Najugaqartoq: *Assigiinngillat. (Illoqarfiup aqqa, red.) najugaqarallarama, Enok Poulsen nipilersoqatigisarpara. Uparuarneqarama sullivimmi guitarissaarpunga.*

Apersuisoq: *Inimi ataatsimoorfiusartumi maani guitarertarpit?*

Najugaqartoq: *Ilaannikkut. Guitari imal. supputaasaq/nutsugiaq.*

Najugaqartumut ilaqtanik maqaasisaqarneq ima initutigaaq ulluinnarni sunik nuannarisagarnermut isummernissaq ajornakusoorluni:

INUNNUT INNARLUUTILINNUT ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT
NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

Apersuisoq: *Sullivimmi sulineq nuannaraajuk?*

Najugaqartoq: *Tassaniittarneq taamaatiksuppara. Anaanaga tikeraaraangat, angerlarnissannut bilitsiseqqusarpara. Ilaquttat amigaatigaakka.*

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi, illumi suliassanik nuannarisaqarnini iffiorfimmilu sulinini, najugaqartup ataatsip oqaluttuarai:

Apersuisoq: *Ullugissaarneq ilinnut qanoq ippa? Sulerinissaq nunarajuk?*

Najugaqartoq: *Iffiorfimmi sulineq. Ininni eqqiaaneq erruinerlu. Aamma nerisassiortarpugut.*

Najugaqartup ataatsip suna nuannarineraa aperineqartup, nunaqarfiup najugarisimasami nuannequtai ilaqtallu tassani najugaqartut ingerlaannaq oqaluuserilerpai. Najugaqartup ukiumut arlaleriarluni nunaqarfimmi ilaqtaminut feeriarternera, sulisup oqaluttuaraa. Najugaqartup qungujulalluni nuannaarpaluttumillu nipinilluni nunaqarfik pillugu erinarsuutinnguaq appippaa. Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi najugaqarnerup pitsaaqutitai pillugit immikkut apeqqutigineqarami, qungujunnini assaminik takutinniarpa. Apersuisup qungujulaarnarnersoq aperimmani najugaqartoq angerpoq.

Najugaqartup allap filmit nalinginnaasut nangeqattaartullu soqutigisarai, Danmarkimilu inuusianik filmilianik suliaqarnermik ilinniarusulluni. Apersuinissaq sioqqutitsiarlugu illoqarfimmiissimavoq. Angunni immiaarortoqatigisimanerarpa tamannalu nuannarineralugu. Angunni ilagisimassagaa najugaqartorli imigassartortanngitsoq, sulisup kingorna oqaatigaa. Angutaali immiaaratortarpoq.

Najugaqartut pingajuat oqalunngilaq apeqqutilli sikisarluni ileqimisaarluniluunniit akisarlugit. Taassuma apeqqutit akinissaat ajornartorsiutigerpasingilaa. Najugaqartup sammisanut assigiinngitsunut- soorlu pisuttuarnermut, nerisassiornermut, qalipaanermut assassornermullu peqataanissi nuannaraa. Nuannarisamik suliaqarnissap periarfissaagajunnera, najugaqartup oqaatigaa.

Najugaqartut sisamaata qitinnermik nuannarisaqarnini oqaluttuaraa:

Sulisooq: *Aamma qitigiartarputit.*

Najugaqartoq: *Qitigiartarpunga.*

Apersuisoq: *Sumut?*

Najugaqartoq: *Kromut (illarpoq).*

Sulisooq: *Diskotekimut, tallimanngornermi arfininngornermilu.*

Najugaqartoq: *Aap, yihaar...*

Apersuisoq: *Nuannissaqaaq. Maani najugaqarfimmi ilaanni qitittarpisi?*

Najugaqartoq: *Aap...yihaar, yihaar, yihaar (illarpoq)*

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi ataatsimi, ikittunik aalajangersimasunilli, sammisassaqarpoq. Ulluinnarni ullaap tungaani najugaqartut marluk, najugaqartunut pingajuusup igalaakkut itsuarternerani, sapangaaqquerissapput. Ullup qeqqasioreernerup kingorna TV-kkut isiginnaagassanik isiginnaarfissannngortarpoq.

Nammineq aalajangersinnaaneq

Apersuinerni, suut namminneq aalajangeeqataaffigisarneraat najugaqartut aperineqarput. Tamakku suusinnaaneranun assersuusiortoqarpoq. Taakku ass. tassaasinnaapput sulerinissaq, sutornissaq, sunik atisinissaq assigisaallu. Ilaannikkut nakerivallaanngisaminnut peqataasussaasarnersut, najugaqartut aamma aperineqarput.

Najugaqartut apersorneqartut tamarmik, ullut tamaasa suut atissanerlugit, namminneq aalajangertarpaat. Sammisanut suliassanullu tunngatillugu aalajangeeqataasarnertik amerlanerit oqaatigaat, najugaqartulli ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi nerisat pillugit aalajangeeqataasartutut misiginersut allanngorarluni. Najugaqartut ataatsimiittartut, tassanilu nerissanun siunnersuuteqarsinnaasartut, ilaasa oqaluttuaraat. Siornatigut nerisassat suut sassaalliutaanissaannut aalajangeeqataanissamut periarfissaqarsimanertik, maannali tamanna iluamik periarfissaajunnaarsimasoq, ilaasa misigaat. Ilaat aalajangiissinnaagunik peqataarusuppasingillat.

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi ataatsimi unnukut sutugassat nerrivimmut ilineqartinnagit, sutornissaq najugaqartunit ilisimaqqusaanngilaq. Sulisut taamaaliortarput najugaqartut paatsiveeruteqqunagit eqqissisimaqqullugillu. Sutornissaq ilisimaneqareeraangat najugaqartut nererusuttanngitsut, sulisut oqaatigaat. Pingaartumik kalaalliminertorniartut najugaqartut paasereersimagunikku mamarinnginnerarsinnaasarpaat. Najugaqartut kalaalimerngit sassaalliutigineqaraangata mamarisaraat, ulluinnarni aqutsisup nassuiarpa.

Sammisanut suliassanullu nakerinngisaminnut peqataanissamut apeqqummut, peqataasussaanninneq, najugaqartut amerlanerit akissutigaa. Najugaqartulli ataasiakkaat sulisut innersuussutaannut sammisassatullu siunnersuutaannut naaggaarsinnaannginnertik oqaatigaat. Najugaqartut paasinnissinnaassutsikkut timikkullu piginnaasaat apeqqutaagajussapput. Illumi suliassat soorlu torersaaneq, erruineq, eqqiaaneq nerisassiernerlu nakerivallaanngit ilaat akippit, allalli ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi illumi suliassanun peqataanissaq nuannaralugu akillutik. Najugaqartoq ataaseq qinnuigineqaraangami tamakku nakerisarnagit, aallartikkaangamili nuannarilersarlugit oqaluttuarpog.

Nammineq aalajangiisinnaaneq pillugu apeqqummut atatillugu cigaretsinik pujortartarluni qanorlu pujortartaluni, najugaqartoq oqaluttuarpog:

Apersuisog: Ulluinnarni suut illit nammineq aalajangeeqataaffigisarpigit?

Najugaqartoq: Sullivimmiinngikkaangama anillunga pujortariartortarpunga. Najugaqartut allat takussanngilaat. Sulisut nalunngilaat. Tassa tupa. Sodavandit puukui kimmivikoofigisarpakka. Illup aappalaartup tunuanukartarpunga. Takkuttoqaleraangat toqqortarpara.

Nipilersortartunik allanik ilaqarusuttarluni, illoqarfimmilu nipilersortunik tusarnaarusuttarluni, tamannali ajornartoq, najugaqartoq ataaseq akivoq. Ornitassamik amigaateqarnini najugaqartup allap oqaatigaa.

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi ataatsimi sulisut, najugaqartunut sammisaqarnissap pisariaqarneranik ilisimasanik amigaateqarpassippit. Sulisut najugaqartunik nuannarinnippasippit isumassugaralugillu, najugaqartulli nipangerlutik issianissaat annertuumik ukkanneqarpoq. Sammisassatut neqeroorutaasut tamarmik, issialluni sammisassaapput- soorlu assassornerit assigiinngitsut najugaqartulli immikkoorlutik tamakku sammisarpaat. Nerileraangamik TV-milu aallakaatitassianik isiginnaaleraangamik taamaallaat ataatsimoortarlutik. Sulisussaaleqineq, init aaqqisuunneqarnerat majuartarfiillu portusuut najugaqartut anisinaanissaannut akornusiisut pissutaallutik, illup iluani issialluni sammisaqarnerup periarfissatuaanera, sulisut nassuiaatigaat.

INUNNUT INNARLUUTILINNUT ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

Oqaloqatissaqarneq

Apersuinerni najugaqartut tamarmik ulluinnarni oqaloqatissaqarnersut aperineqarput. Najugaqartut arlallit qanoq taanna akissallugu nalornivaat. Sulisut oqaluussinnaallugit najugaqatitilli oqaluussinnaanagit, arlallit akipput. Arlalialunnguit najugaqatiminnik oqaluussinnaanerarput. Najugaqartup ataatsip, ataatani ikinngutini immiaarartoqatigalugit aalakoormat oqaloqatissaanngitsutut immikkut eqqaava. Najugaqartuq taanna najugaqarfissatut neqeroorummi sulisunik oqaloqateqarsinnaalluni isumaqarpoq. Najugaqartup ataatsip ilaqtutani illoqarfimmut nuussimasut, aamma ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi sulisut, oqaluuttarnerarpai.

Ineqarnikkut periarfissat

Nunatsinni ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit assigiinngitsut illutaat pisoqaassutsimikkut assigiinngesaaq. Ilutsimikkut illullu iluisa aaqqissuuneqarnissaannut naatsorsuutigisat, ukiuni qulikkaani kingullerni najugaqarfiit assigiinngitsut sanaartorneqarfiini, allanngorput. Taamaalilluni ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroortit ataasiakkaat, 2023-imi inissatigut periarfissatut naatsorsuutigisanik qanoq eqquutsitsinerat assigiinngesaaq. Sanaartukkat nutaanerusut angisuunik ammasunik ataatsimoortarfeqarlutillu iggaveqarput, najugaqartullu namminneq inigisaat tiiliorfiusinnaasunik/kaffiliorfiusinnaasunik igaffeeraqarput, perusersarfeqarlutik uffarfeqarlutillu. Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit pisoqaanerusut ilaanni init ataatsimoorfiusartut annikinnerullutillu taarnerupput, najugaqartut inaat mikipput najugaqartullu arlallit ataatsimoorussaminnik uffarfeqarlutillu perusersarfeqarput.

Illuutit periarfissallu pisoqaagaluit, nungullarsimagaluit ullutsinnullu naleqqukkunnaarsimagaluit imal. nutaajullutillu nutaaliaagaluit, inimi pequsersuinikkut pinneraanikkullu alianaallisitsinissamut periarfissaqarpoq. Matumani aamma ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit ataasiakkaat qanoq isikkoqarnerat assigiinngesaaq. Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit ilaanni init ataatsimoortarfiit najugaqartut assiginik ataatsimoorlunilu sammisaqarnernit assilisanik assilialersorneqarsimapput, najugaqartullu namminneq eqqumiitsuliaannik avatermiunillu ilioraavigineqarsimallutik. Tamanna inuunermik, illup ulluinnarni atornerqarneranik kimillu atornerqarneranik malunnarsisitsivoq.

Allani, taamaallaat assilisanik assigiiaarlugit arlalippassuanngorlugit tunisassiaasartunik angisuunik, pinngortitamit assilisaagajuttunik, nivinngaasoqarsimavoq. Tamanna angerlarsimaffippalaartitsinani paaqqinniffippalaartitsineruvoq.

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit amerlanersaat, sap ak. pisussanut skemat, ilisarnaatit, ukioq kaajallallugu pisartut assigisaallu najugaqartunit sulisunillu ulluinnarni, sap. akunnerani ukiorlu naallugu najugaqarfimmi pisussat malinnaavigineqarsinnaanngorlugit, ersitsumi nivingatinneqarput.

Najugaqartut inaannut tunngatillugu, alianaassuseq pisatsersornerlu malunnaatilimmik assigiinngissuteqarput. Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit ilaanni najugaqartut inigisaat tamarmik immikkut, inuttaasa namminneq pequsersorlugillu pinnerasagaraat, taamaammallu kia inigineraa takuneqarsinnaalluni. Najugaqarfissatut neqeroorutini allani, inuttaasa namminneq inigisaminnut sunniuteqarnerat annikinngikkuni suunngilaq. Najugaqartut inigisaasa pinnerasarsimanagerat inillu ataatsimoortarfiit pinnerasarsimanagerat, tamatigut imminnut ataqtatigiittanngillat. Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit ilaanni pulaartuulluni, inini inuup nammineq pinneraanissaata akurineqarsimanagera, sulisuniilli najugaqartut ataasiakkaat tamatumunnga tapersorsornissaasa pingaartinneqannginnera malunnarpoq. Tamanna najugaqartut nukissaqarnerusut imminnullu ikiorsinnaanerusut kisimik nammineq pequsersorlugulu

pinnersakkamik ineqarnerannik, najugaqartulli allat pequteqanngingajattumik
imaqanngingajattumillu namminneq ineqarnerannik kinguneqarpoq.

3 Attaveqatigiinnermut tunngasut

Najugaqartup sulisullu akornanni sunniivigeqatigiinneq

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit amerlanersaanni sulisut najugaqartulli akornanni misigisaq iluarpoq kissalaarlunilu. Malittarinnilluni misissuinermi, sulisut najugaqartut pisariaqartitaannut najugaqartulli assigiinngitsut attaveqarnissamut qanoq pisariaqartitsinerannik eqqumaffigininnerat takuneqarsinnaavoq. Sulisut najugaqartulli akornanni sunniivigeqatigiinnermut assersuut, ullaap tungaani immikkoortortami najugaqartut amerlanersaasa sullivimmi nakkutigisami sulineranni pivoq. Angut inuusuttoq ulloq taanna ulloq uunnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi angerlarsimasussaavoq, inini eqqiagassaammat inimit ataatsimoortarfimmut iserpoq:

Eqqiaasup suna tamaat eqqiarpa. Sulisoq immuup sinneranik ullaakkorsiutinillu piii alluni torersaavoq. Tamatuma kingorna najugaqartooq peqatigalugu nalaasaarfimmi issiatsiarpoq youtube-imilu isiginnaarluni. Akornatigut illartarpoq isiginnaarutaalu tikkuarlugu susoqarnera oqaatigisarlugu: Aataanut ersinartumullu tunngasoq. Sulisoq alla – perorsaasoq – iserpoq nikorfatsiarlunilu. Sooq ersinarnersoq apeqqtigaa. Arlaata kiinarpaqarnera patsisaasoq ataatsimoorlutik isumaqatigiissutigaa. Perorsaasoq ingerlaqqippoq. Kinguinngua sulisup aappaa aamma ingerlavoq.

Perorsaasoq uterpoq pinnguassanerlutillu najugaqartooq aperaa. Tippimik qilerlugu qallersaasiussinnaasaminik nassaarpoq. Kajumigivallaanngilaa. Suli qallersaateqarluni najugaqarfissatut neqeroorummi oqarasuaat sianermat tiguaa. Oqaluussinini naammassimmat uterluni TV qameqqullugu najugaqartooq kajumissaarpa. "Inigisat maanna eqqiluilluinnarpoq, qaagit iserluta pinngualerpugut. Takutitassaqarpunga."

TV qameriarlugu najugaqartup assaa tigullugu inaata tungaanut aallarput. Sapiitsuliortartut nipi torsuusamiit tusarsaavoq. Kinguinngua perorsaasoq guitarimik aallerluni uterpoq. Najugaqartooq erinarsorusuppoq.

Assersuut alla ilisimatusartup oqalutsillu apersuiartorlutik ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummut takkunneranni pivoq. Ippassaammat tassaniimmata najugaqartut nalunngereerpaat takkunissaallu ilisimallugu:

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummut apuukkatta, najugaqartooq inip ataatsimoorfiusartup silataani aneerasaartarfeeqqami nikorfalluni pujortarpoq. Nuannaarluni aalateriffigaatigut. Illup pingaarnertut isaariaagut illuatungaaniittukut iserniarluta usserarfigaarput. Kaffillerfigineqarpugut sulisullu pingasut najugaqartulli pingasut nalaasaarfinnut/ issivissuarnut nerriveerartalinnut ataatsimoortunut ingeqatigaatigut. Nuannersumik oqalualuttoqarpoq illartoqartarlunilu. Najugaqartooq,

INUNNUT INNARLUUTILINNUT ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT
NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

*atsaannguummat silamiittoq nalinginnaasumik uffarnissani eqiagisarlugu ullumikkulli
uffarusulluni oqaluttuarpoq. Sulisup toqqaannartumik oqaluullugu assaqquagullu
sallaatsumik tagiartorusaarlugu, najugaqartoq oqaloqatigiinnermi peqataatippaa.
Kaffisukkatta najugaqartumit ungasillillugu inissinnissaa najugaqartup allap
maluginiaqquaa. Taamaangippat imissammagu, taassumalu kaffi sapermagu.
Sulisup tamanna eqqortuunerarpaa.*

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi inunnut timimikkut annertuumik innarluutilinnut
immikkoortortalimmi inimi isersimaartarfimmi sulisut marluk najugaqartunik pingasunik
peqateqarlutik issiapput. Ini taanna igaffimmukartunit allaffimmukartuniillu aqqusaartugaavoq:

*Nalaasaarfiit marluk 90-gradinngorlugit inissisimapput saavanilu natermiippoq
tummarfik skumgummimik sanaaq. Sulisoq ataaseq najugaqartumik nalaasaarfimmi
issiaqateqarpoq, sulisullu aappaa najugaqartunik marlunnik ilaqarluni tummarfimmi
issiaavoq. Najugaqartut arlaannaalluunniit oqalussinnaanngillat sulisulli
oqaluutilaartuarpaat timikkullu attaveqarneq annertuvoq. Taamaalluni najugaqartut
arlaat pisuutitut ittumut ikiorlugu qaqitineqarpoq. Taanna annikitsumik angallatigaa.
Illuanik pinnguaq uumasutut isikkulerlugu annoraaminermik sanaaq tigumiarpaa.
Pinnguani akornatigut nakkaasarpaa sulisullu qaqillugu tunniuteqqittarpaa. Ullup
qeqqalermat ini sulisunit assigiinngitsunit igaffimmukartunit allaffimmukartuniillu
annertuumik angallaffiulerpoq. Najugaqartoq pisuummiittoq taakku
aqqutissaanniippoq. Sulisut sanioqquttut tamarmik unillutik najugaqartoq, isaai
toqqarlugit isigalugit, oqaluuppaat, pinnguaa natermut nakkarpat qaqittarlugu imal.
assaasigut tigummilaartarlugu. Nuannaarnerup pianik nipiliorluni qisuariartarpoq.*

Assersuut alla ualikkut najugaqartut sullivimmi nakkutigisami sulereerlutik angerlernerannit
pisuuvoq:

*Ini ualigaa alianaappoq. Kikkut tamarmik piumagunik ullormut sullivimmeereernerup
kingorna ingillutik aliannaarsaarniassammata, tiimik, kaffimik kissinillu nerrivimmut
ilisisoqarpoq. Najugaqartut arfinillit sulisullu sisamat katersuupput. Sivitsunngitsoq
najugaqartut marluk sulisorlu ataaseq nalaasaarfinnut marlunnut ingipput.
Pingaartumik najugaqartoq ataaseq sulisumut talivilluni issiarusuppoq. Najugaqartoq
ataaseq ingerlavoq erniinnarli uterpoq inuusamik aneerussivimmut ikisamik
nassarluni. Sulisut marluk igaffimmut nerisassioriartorput. Sulisoq ataaseq
allaqqaammut najugaqartumik ataatsimik kingornalu marlunnik
nallukattaqateqalerpoq. Najugaqartut kingullersaat nerriviup killingani issiaannarluni
nallukattartut isiginnaarpai. Najugaqartut sulisullu aliannaarsaarpasipput.*

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi ataatsimi immikkoortortami ataatsimi najugaqartut
sulisullu akornanni attaveqatigiinneq annikippoq:

*Illu nipaaqaaq radioli avanngasissumi tusaaneqarsinnaalluni. Sulisut marluk
oqaloqatigiinngillat najugaqartunillu oqaloqateqaratik. Sulisulli igaffimmiinnerusut
ilaatigut iserlutik najugaqartut issiaqatigisarpaat. Ersitsumnik attaveqatigiinngillat.*

Najugaqartut akornanni sunniivigeqatigiinneq

Apersuinerni najugaqartut ikittuinnaat najugaqatitik pillugit oqaaseqarput. Ataatsip najugaqatinilu ilaanni iniminnut pulaartarnertik oqaluttuaraa. Amerlanerit tamanna pillugu oqaaseqanngillat imal. najugaqatiminnut qanoq attaveqarnertik pillugu aperineqaraangamik qanoq akinissartik nalusarlugu.

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi ataatsimi najugartut, piffissap ilarujussua imminnut attaveqartinneqanngimmata, imminnut immikkut attaveqarnissamut annikitsuararsuarmik periarfissaqarput

Paasiniaalluni misissuinerni, sulisut najugaqartut akornanni attaveqaataanerat ersarippoq. Sulisut taakkuunerupput ataatsimooritsisut aamma ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi ataatsimoorinissamut toqqammavissiisut. Najugaqartut ataasiakkaat najugaqatiminnik attaveqarniartarput. Amerlanertigut timikkut attaveqarnikkut- soorlu sanileriilluni attorluni issianikkut imal. tasiornikkut.

Qanigisaasunut attaveqarneq

Najugaqartut tamarmik, qanigisamik ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummit qanoq attavigineqartarnerat ilisimaneraat, namminnerlu qanigisaminnut attaveqarnersut aperineqarput. Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi sorlermiinneq apeqqutaatinnagu, najugaqartut qanigisaminnut attaveqarnerat annertuumik assigiinngissuteqarpoq. Illoqarfeqatigiittuni najugaqartut qanigisaasullu akornanni attaveqatigiinneq nalinginnaasumik annertuneruvoq, kisiannili najugaqartuni qanigisaasunilu illoqarfeqatigiinngitsuni, attaveqarnermut tunngatillugu annertunerusumik annikinnerusumillu immikkooruteqartoqarportaaq.

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit amerlanersaanni, sulisut najugaqartunut sap. akunnikkaarlugit qanigisaminnut oqarasuaatikkut attaveqarnissaannut ikiuunnissaannik, tamannalu iluatsillugu ilisimatitsissutissanik naapertuuttunik paarlaasseqatigiissinnaanissamik aaqqissuussisoqarsimavoq. Najugaqartut ilaat piumalleraangamik oqarasuaatiminniit angallattakkamiit qanigisaminnut namminneq sianertarput. Taamaalillutik najugaqartut ilaat ullut tamasa qanigisaminnut attaveqarput.

Najugaqartut ilaat apersorneqarnerminni ilaatigut qanigisaminnut pulaartarlutik oqaluttuarput. Inatsit naapertorlugu najugaqartut 18-iliisimannngitsut ukiumut marloriarlutik qanigisaminnut feeriarinnaapput, najugaqartullu 18-ileereersimasut najukkaminnut ukiumut ataasiarlutik feeriarinnaatitaallutik (Inatsisartut inatsisaat nr. 13, 12. juni 2019-imeersoq, § 54)

Najugaqartut ilaqarputtaa apersorneqarnerminni pilersaarutaanngikkaluamik ilaqtaminnut tikeraarnissamik kissaateqartunik. Tamatumunnga assersuutissaavoq najugaqartoq qatanngummi angajulliunerusup angutip inuuiani illoqarfigisimasaminut tikeraarusuttoq:

Najugaqartoq: *Qatanngutigaa angut illoqarfimmiittoq (illoqarfiup aqqa, red.).*

Qatanngutigaa attavigissavaat. Illoqarfimmi feriarneq (illoqarfiup aqqa, red.).

Sulisooq: *Qatanngutaa angut qaammatip tulliaata ulluisa qulinganni inuuissuussaaq.*

Najugaqartoq: *Aap, qatanngutigaa angut uannit angajulleq inuuissuussaaq. Aap (suu), taava maanngaanniit Nuummut, Sømandshjem. Sømandshjem, maangalu.*

Namminneq ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi sulisumik ikiorteqarlutik taamaallaat piffissani isumaqatigiissutaasuni ilaqtaminnut attaveqartarnertik, najugaqartut arlallit

INUNNUT INNARLUUTILINNUT ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT
NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

oqaluttuaraat. Attaveqarnerunissaq kissaatigaat. Najugaqartut ataasiakkaat najugaqartunit sulisuniillu iliuseqarnerinnaanngitsumik, qanigisaminnit piffissani allani aamma sianerfigineqartarput,

Najugaqartut ilaat, allanut sanilliullugit, ilaqtutaminut amerlanerusunut attaveqarput. Tamatumunnga assersuutissat ilagaat najugaqartoq illoqarfimmi allami ilaqtutaminut tikeraarnissamik aamma ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi najugaqarfimminut tikeraarneqarnissaminik oqaluttuartaq:

Najugaqartoq: Ilaqtutannut qanigisannullu attaveqarpunga. Feeriarlunga ilaqtutakka tikeraarnialeraangakkit, ilagisinnaagikka oqartuaannarput. Anaanaga immiaaratoraangat tikeraarsinnaasanngilara. Arnassarali ataatassaralu tikeraarusuttarpakka ilagerusuttarlugillu.

Perorsaasoq: Taakku tassaapput ilaqutariittut najugaqarfugalugit paarsisorisimasai.

Najugaqartoq: Pingasunngornikkut anaanaga oqarasuaatikkut oqaluuttarpara. Oqaluuttuaannarpara. Sulisut aamma oqaluuttarpaat.

Apersuisoq: Maani illoqarfimmi tikeraarneqarnikuuit?

Najugaqartoq: Qatanngutigaa angut uannit angajulleq apersortikkama poorskimilu illuaqqami feeriarlama maaniinnikuuvoq. Maani feeriarneranik ilisimatinneqanngilanga. Naluara. Ullorli naallugu ilagaara.

Najugaqartunik ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi immikkut tikeraarneqartartunik soqannginngajappoq. Najugaqartut ilaat illoqarfisiami ilaqtuqartut pulaarnissamut periarfissaqarajupput:

Apersuisoq: Ilaqtutatit oqaluukkajuppigit?

Najugaqartoq: Aap. Unnuit tamaasa

Apersuisoq: Ilaqtutatit maani illoqarfimmi najugaqarpat imal. ungasissumiippat?

Najugaqartoq: Maaniipput

Apersuisoq: Takukulavigit?

Najugaqartoq: Aap

Apersuisoq: Maanga pulaartarpaatsit?

Najugaqartoq: Naamik. Pulaarnialeraangakkit attavigisarpakka

Najugaqartoq ataaseq ukiumut arlaleriarluni ataataminut nunaqarfimmi qanittumiittumut feeriarartoq, illoqarfimmi najukkamini ilaqtutaminut aamma attaveqarpoq:

Apersuisoq: Maani illoqarfimmi pulaagaqartarpit?

Najugaqartoq: (nviarsiaqqap aqqa oqaatigaa)

Sulisooq: Ikinngutitit pulaartarpatit.

Najugaqartoq: Aap, pulaartarpunga, Aap. (nviarsiaqqap siuliani taasami aqqa nviarsiaqqallu allap aqqa oqaatigai).

Sulisooq: illoqqani arnaq pulaartarpaa.

Apersuisoq: Pulaarusutaqaleraangavit orniinnartarpigit?

Najugaqartoq: Aap. (nviarsiaqqat pingajuata aqqa taavaa nuannaarnerullu pianik nillerluni). Kaffisorlungalu tiitortarpunga (nviarsiaqqap aqqa taaqqippaa).

INUNNUT INNARLUUTILINNUT ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT
NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

Siornatigut illoqarfimmi ilaqttamini akulikitsunik tukkusarsimanini, najugaqartup ataatsip oqaluttuaraa:

Najugaqartoq: *Anaanaga qatanngutigalu angut uannit angajulleq maani illoqarfimmi najugaqarput*

Apersuisoq: *Pulaakulavaatsit?*

Najugaqartoq: *Uanga pulaartarpakka. Anaananni tukkusarpunga, tamannali unitsinneqarpoq.*

4 Pissutsit kinguaassiuutitigut pissusilersornermut kinguaassiuutitigullu pisinnaatitaaffinnut tunngasut

Najugaqartut apersorneqartut ilaasa kinguaassiuutitigut pissusilersornerup oqaluuserinissaa ajornakusoortippaat imal. nakerinngilaat. Apersuinerup tamatumunnga tunngasortaata najugaqartup piumasaanik qanoq unitsinneqarsinnaaneranut assersuut tassaavoq apersuineq, ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi, sulisut najugaqartunut kinguaassiuutitigut pissusilersornermik oqaluuserinnittannginnerartuni ingerlanneqartoq. Najugaqartoq taanna sammisat allat pillugit apeqqutigineqartut akerusuppai. Najugaqartup sulisoq aalajangersimasoq aqqatigut taallugu aqaguani takkuppaa oqaluusererusullugu unnerpoq. Oqaatigineqareemat najugaqartup naammaqaamik oqarluni oqaloqatigiinneq unitsippaa.

Namineq timimut tunngatillugu pisinnaatitaaffiit killissallu pillugit ilisimasat Namineq allallu timimikkut qanoq iliuuseqarsinnaanerannut maleruagassaqaqarnera ilisimaneraat, najugaqartut aperineqarput. Najugaqartut ilaannaasa taanna akisinnaavaat. Najugaqartup ataatsip atoqatigiinneq pillugu sulisunik oqaloqateqartannginnin, suut inerteqqutaannginnerat suullu inerteqqutaanerat pillugit maleruagassaqaqarnerasoq ilisimannikkini oqaatigaa. Taassuma kissaatiginngisamik pisoqarpat qanoq naaggaarnissaq ilisimannngilaattaq, taassumali iluarinngisamik attuaneqarneq misilissimannngisaannarpaa. Najugaqartup, allanik iluarinngisaminnik attuaneqartunik takusaqarsimalluni oqaatigaa, najugaqartulli unitsinneqarnerasoq ilisimannngilaa. Najugaqartup allap maleruagassaqaqartoq nalunngilaa, iluarinngisamilli misigisaqassagaanni qanoq killiliinissaq akiuminaatsillugu. Najugaqartoq taanna atoqatigiinneq pillugu oqaloqateqartarani oqaluusererusunngikkini oqarportaaq.

Najugaqartut apersorneqartut ilaasa, qanoq killiliinissartik malugisinnaalluarpaat. Najugaqartup ataatsip maleruagassaqaqarnerasoq ilisimannngilaa, taassumali pisariaqassappat qanoq killiliinissani naaggaarnissanilu nalunngilaa. Najugaqartup allap "Naaggaarluni" qanoq killiliinissaq ersarissumik oqaatigaa.

Najugaqartoq ataaseq timimut atatillugu maleruagassanut pisinnaatitaaffinnullu tunngasunik aperineqarami sulisunut innersuussivoq:

Apersuisoq: Illit namineq timit pillugu pisinnaatitaaffiit ilisimavigit? Allat illit timinnut qanoq iliorsinnaanerat qanorlu iliorsinnaannginnerat.

Najugaqartoq: Naluara.

Apersuisoq: Qanoq immissinnut attorsinnaanersi pillugu maani maleruagassaqaqarnerasoq nalunngiliuk?

Najugaqartoq: Sulisut maleruagassanik ilisimanninnerupput.

INUNNUT INNARLUUTILINNUT ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT
NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

Najugaqartoq ataaseq ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi suut
oqaluuserineqartarnerat pillugu eqqaasineqarnissamut perorsaasumit najuuttumit ikiorneqarpoq:

Apersuisoq: *Allat timinnut qanoq iliuuseqarsinnaanerat iliuuseqarsinnaannginnerallu
nalunngiliuk? Attorsinnaaneraatsit?*

Najugaqartoq:...

Apersuisoq: *Naluiuk?*

Perorsaasoq: *Nalunngilaa. Ilisimatinneqarnikuuvoq.*

Apersuisoq: *ilaatigut- ass. soorlu atoqatigiinnermut tunngasut pillugit sulisunik
oqaloqateqartarnikuuit?*

Najugaqartoq: *Naamik*

Perorsaasoq: *Allaqqaaammut soqutiginnilerami. Kisianni suli naamik.*

Najugaqartoq: *Massakkuunngitsoq.*

Apersuisoq: *Maani qanoq immissinnut attorsinnaanissinnut maleruagassaqarnersoq
ilisimaviuk?*

Najugaqartoq: *Naamik.*

Perorsaasoq: *Uku eqqaamanngiligit? (titartagaq tikkuarpaa)*

Najugaqartoq: *Takunikuuara taamaaliortanngilangali.*

Apersuisoq: *Titartagaateqarputi takutitsisumik?*

Najugaqartoq: *Titartagaateqarpugut.*

Apersuisoq: *Qanoq isikkoqarpa? Inuk titartarneqarsimava taavalu sukcut
attuisoqarsinaanera sukcuttu attuisoqarsinnaannginnera takuneqarsinnaalluni?*

Najugaqartoq: *Aap. Allagarsiivimmi titartagaqarpoq.*

Apersuisoq: *Nuannarinngisannik attuaneqarnikuuit?*

Najugaqartoq: *Aap.*

Apersuisoq: *Taava oqarsinnaasimavit ima: 'Naamik, tamaaliornanga'?*

Najugaqartoq: *Aap.*

Apersuisoq: *Naamernerit ataqqineqartoq misigaajuk? Tamaaliortoq taamaatippa?*

Najugaqartoq: *Aap*

Apersuisoq: *Allat iluarepasinngisaminnik attuaneqartut takunikuugit?*

Najugaqartoq: *Naamik*

Najugaqartut apersorneqartut amerlanersaasa atoqatigiinneq, nammineq timimut
pisinnaatitaaffeqarneq killissallu oqaluuserissallugit ajornakusoortikkaat, ataasiakkaat
ajornartorsiutigivallaanngilaat. Najugaqartoq atoqatigiinneq pillugu oqaluuserinnikkumasq
aammali sulisumit najuuttumit ikiorneqartoq assersuutissaavoq:

Apersuisoq: *Apeqqutit tullii timimut, atoqatigiinnermut taamaaqataannullu
tunngassuteqarput. Allat timinnut qanoq iliorsinnaanerannut*

iliorsinnaannginnerannullu tunngatillugu pisinnaatitaaffitit ilisimavigit?

Najugaqartoq: *Atoqateqassagutta usuup puuanik atuinissarput pillugu
oqaloqatigiittarpugut.*

Apersuisoq: *Arlaat piumanngikkukku naaggaarsinnaanerit ilisimaviuk?*

Najugaqartoq: *Aap*

Apersuisoq: *Allat qanoq naagaartarnerat nalunngiliuk?*

Najugaqartoq: *Oqartoqarneq ajorpoq*

Apersuisoq: *Qanoq attuannissinnaaneq pillugu malittarisassaqarnersoq*

nalunngiliuk?

Perorsaasoq: *Qamanimaa susoqaqqusaanngila? Atoqatigiinnerusinnaavoq imal... qanoq attorneqarnissannik killilisinnaavit?*

Apersuisoq: *Nuannarinngisannik attuaneqarnikuuit?*

Najugaqartoq: *Naamik*

Apersuisoq: *Allat iluarerpasinngisaminnik attuaneqartut takunikuuigit*

Najugaqartoq: *Naamik*

Najugaqartup ataatsip killiliisinnaanersuni iluaagisaminillu attuaneqarsimanersaq aperineqarnermini, najugaqammit sakkortuumik tiguneqarsimanini eqqaavaa:

Apersuisoq: *Iluarinngisannik timikkut attuaneqarnikuuit?*

Sulisog: *Ass. iluarinngisannik matuma missaagut attuaneqarnikuuit?*

Najugaqartoq: *...*

Sulisog: *Najugaqataata taavai najugallip najugaqartut ajortumik pisarpai, ataasiarlunilu taamaaliornini puigunngilaa.*

Najugaqartoq: *Aap. (paffimmigut tiguneqarsimanini takutippaa).*

Apersuisoq: *Sakkortuumik tiguaatit?*

Najugaqartoq: *Aap.*

Apersuisoq: *Naaggaarnerit inunnit allanit ataqqineqartartutut misigaajuk? Ass. arlata attorpatit iluarinagulu naagaaruit ataqqineqartarpit?*

Sulisog: *Ass. Sulisut maaniimmat unitsippaat (najugaqatigisaq siuliani eqqaaneqartoq)?*

Najugaqartoq: *Aap.*

Apersuisoq: *Sulisut iluarinngisannik pisoqaraangat ikiortarpaatsit?*

Najugaqartoq: *Aap.*

Apersuisoq: *Kinguaassiuutitigut iliuuserisat iluarinartutut misinnanngitsut misiginikuuigit?*

Najugaqartoq: *Naamik.*

Najugaqartut pisariaqartitatik pillugit qanoq oqarpat?

Najugaqartut amerlanersaasa apersuinerup ingerlanerani kinguaassiuutitigut pisariaqartitsinertik oqaluuserinngilaat, taakkunanngalu amerlanerit oqaatigineqareersutut atoqatigiinnerup kinguaassiuutitigullu pissusilersornerup oqaluuserinissaat nakerivallaanngilaattaaq. Apersuinerli najugaqartut ilaasa pisariaqartitanik oqaaluuserisannigisaminnik oqaatiginninnissaannut periarfissiisoq paasinarsivoq. Najugaqartup apersuineq naammassimmat annertunerusumik oqaaseqarumanera, tamatumunnga assersuutissaavoq. Najugaqartoq inuusamik (sexdukke) perusukkaluarpoq qanorli iliornissani nalullugu:

Apersuisoq: *Allanik apeqqtissaqanngilanga. Allanik oqaluttuarusuppit?*

Najugaqartoq: *Pullattakkamik inuusartaarusuppunga, sumili pissarsiarissanerlugu nalullugu*

Apersuisoq: *Taamaattumik inuusartaarusunnerit pillugu sulisut oqaloqatigisinnaavigit?*

Najugaqartoq: *Naluara qanoq ilillugu pissarsiarineqarsinnaasoq, taamaattumilli pissarserusuppunga.*

Perorsaasoq: *Aatsaat maanna eqqarsaatit oqaasinngortippat. Maanna*

INNUNNUT INNARLUUTILINNUT ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT
NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

*ilisimaleratsigu ingerlateqqissinnaanngorparput. Sulisut allatulli ikiorsinnaavaatsit.
Ikiorneqassaaitit.*

Najugaqartoq alla atoqateqartarusuppoq:

Najugaqartoq: *Ilaatigut perusuttarpunga. Misilikkusuppara, peqatissaqarnangali.
Pulaagassaqaanngilanga (atoqateqarniarlunga, red.).*

Najugaqartup ataatsip usuup puunik ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorummi
napparsimmavimmilu pissarsisinaanini oqaluttuaraa:

Apersuisoq: *Atoqatigiinneq pillugu – ass. sulisunik oqaloqateqarnikuuit?*
Najugaqartoq: *Naamik. Usuup puunik tunisarpaatigut.*
Apersuisoq: *Usuup puunik atuissaguit qinnutigeqqaassavigit imal. arlaanniit
tigusiinnarsinnaavit?*
Najugaqartoq: *Akeqanngimmata napparsimmavimmiit aallertarpunga.*

Innarlerneqarnertut misigisat

Najugaqartoq ataaseq siornatigut innarlugaasimavoq. Apeqqutitsinnut akissutitut saqqumminngilaq
pineqartulli tamatuma kinguninngua oqaluttuaraa:

Apersuisoq: *Iluarinngisannik timikkut attuatinnikuuit?*
Najugaqartoq: *Naamik*
Apersuisoq: *Qanoq naaggaarnissat nalunngiliuk?*
Najugaqartoq: *Aap*
Apersuisoq: *Naagaaruit ataqqineqassava?*
Najugaqartoq: *Aap*
Apersuisoq: *Allanik apeqqutissaqaanngilanga. Qujanaq apersorsinnaagakkit.
Arlaannik oqaluttuarusuppit?*
Najugaqartoq: *Uffaraangama sulisunik arnamik ikiorteqarusuttarpunga.*
Apersuisoq: *Tamatigut taamaattoqarsinnaasarpa?*
Najugaqartoq: *Aap.*
Apersuisoq: *Maani najugaqarnerit nuannaraajuk?*
Najugaqartoq: *Aap*
Apersuisoq: *Ajunngila?*
Najugaqartoq: *Aap. Kisianni Aasianni pisoqarnikuuvoq.*
Apersuisoq: *Maaniinneq iluarnera?*
Najugaqartoq: *Aap.*
Perorsaasoq: *Najugaqartoq utersaartoortarpoq. Ikiorniartarpara.*

Allat innarlerneqarsimasinnaanerannik misigisat

Allanik attualarneqartunik taamaaliorneqarnerminnullu iluarinnippasinngitsunik
takusaqarsimanersut, najugaqartut tamarmik aperineqarput. Najugaqartut amerlanersaat taama
misigisaqarsimannginnerarput. Ataasiakkaat takusaqarsimanerlutik ilisimanngilaat. Ikittut
takusaqarsimanerarput annertunerusumilli oqaatigisinnaannginnerarlugu. Ulloq unnuarlu

INUNNUT INNARLUUTILINNUT ULLOQ UNNUARLU NAJUGAQARFISSATUT NEQEROORUTIT NAJUGAQARTUT ISAANNIT ISIGALUGIT

najugaqarfissatut neqeroorutini assigiinngitsuni najugaqartut; najugaqartup sulisullu akornanni kinguaassiuutitigut iliuuserisanik takunnissimanermut apeqqummut marluk angerput.² Apersuineri taakkunani marlunni, najugaqartup apeqqutit tamaasa iluamik paasilluarpasinngilai, apersuinerillu taakku marluk, apersorneqartup apeqqutigineqartoq pinnagu allanik oqaluuserinnikkajunneranit sunnerneqarput.

² Annertunerusumik misissuiffiqineqassanersoq naliliisoqarsinnaanngorlugu Naalakkersuisoqarfik ilisimatinneqarpoq.

Innersuussutit

- **Najugaqartut oqartussaaqataanerat**

Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaanni nr. 49-imi, 31. august 2021-imeersumi § 40 naapertorlugu najugaqartut oqartussaaqataanerat nakkutigineqassaaq. Ukkassassap tamatuma ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutip nalunaarusiaani ersarinnerulersinneqarnissaa siunnersuutigaarput.

- **Sammisat**

Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini assigiinngitsuni sammisaqartitsisarneq assigiinngeqaaq. Sammisat aalajangersimasumik nakkutilliinerni ilanngunneqarnissaat siunnersuutigaarput. Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit ilaat najugaqartunut sammisassanut isumalinnut toqqammavissiillaqqissuupput, najugaqartumullu pisinnaasumut ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutip avataani nammineq aamma sammisaqarnissamat tapersersuillutik. Misilittakkanik paarlaasseqatigiinneq sammisassanik assigiinngitsunik ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini tamani sulisut isumassarsiorfigisinnaasaannik suliaqarnissaaq isumassarsiatsialaasinnaavoq. Ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutit ilaanni sulisussaaleqineq sivirusumik sammisassaqartitserpiarsimanginnermut tunngavilersuutaavoq. Sulisussanik pissarsisinnaanginneq, ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini sammisassatut neqeroorutitut sivirusumik sunniuteqartariaqanngilaq

- **Kinguaassiuutitigut pissusilersorneq, kinguaassiuutitigut pisinnaatitaaffiit kinguaassiuutinullu tunngasunik ilitsersuineq**

qanoq- qanorlu annertutigisumik najugaqartup atoqatigiinneq pillugu sulisunik oqaloqateqarusunnerata oqaloqateqarnissamillu pisariaqartitsinerata annertuumik assigiinngissuteqarnerat, aammali tamatuma najugaqartumut oqaluuserinissaanut sulisut iluarinninnerat annertuumik assigiinngissuteqartoq, misissuinerup takutippaa. Misissuinermi najugaqartut ilaasa, kinguaassiuutinut tunngatillugu pisariaqartitsineq kissaateqarnerlu sulisunut oqaatigisimangisatik, oqaatigaat. Nuna tamakkerlugu innunut innarluutilinnut ulloq unnuarlu najugaqarfissatut neqeroorutini najugaqartunut saaffiginnittumik kinguaassiuutitigut pissusilersorneq kinguaassiuutitigullu pisinnaatitaaffiit pillugit najoqqutassiortoqarnissaa siunnersuutigaarput. Kinguaassiuutinut tunngasunik ilitsersuinerup najugaqarfissatut neqeroorutit ilaanni ingerlanneqartup ilaa, najugaqartut, sulisut allallu imminnut qanoq pinnginnissaannut tunngassuteqarpoq. Pingaaruteqarpoq, kisiannili aamma suut akuerineqarnerisa najugaqartunillu kinguaassiuutitigut pissusilersornermut tunngatillugu pitsaasumik siunnersuinissap ukkanneqarnerunissaat siunnersuutigaarput. Kinguaassiuutitigut pissusilersorneq pisinnaatitaaffiillu sulisunit oqaluuserineqartuarpata, tamakkulu isumaginninnermi perorsaanermilu ilinniartitaanerni ukkanneqarnerulerpata, sulisut amerlanerit tamatumingna suliaqarnissamat piginnaaneqarnerulissapput.

Najoqqutarisat

- Arnfjord, S., Jonsson, A. I. H., & Daverkosen, D. (2020). *HOLDNINGER TIL HANDICAP 2020 - En undersøgelse af befolkningens holdninger til personer med handicap i samfundet og på arbejdsmarkedet.*
- Australian Health Ministers' Advisory Council. (2017). *Aboriginal and Torres Strait Islander Health Performance Framework.*
- Cunningham, M., & Sena, P. K. (2013). *Study on the situation of indigenous persons with disabilities, with a particular focus on challenges faced with regard to the full enjoyment of human rights and inclusion in development.*
- Frandsen, M. G. (2022). *CIVILSAMFUND, INDDRAGELSE OG HANDICAPPOLITIK I GRØNLAND.*
- Gjertsen, H. (2019). Mental health among Sami people with intellectual disabilities. *International Journal of Circumpolar Health*, 78.
- Handicap. Status.* (2012).
- Knigge, M., & Grønbæk, J. S. (2008). *Forvist til forsorg: Grønlændere med handicap nedsendt til Danmark.*
- Niik. (2018). *VEDTÆGT for Nunatsinni Inuit Innarluutilit Kattuffiat.* www.niik.gl. Retrieved 11-07-23 from <https://www.niik.gl/om-niik/Vedtaegter>
- Naalakkersuisut. (2021). *Døgninstitutionernes årsberetning 2020.*
- Naalakkersuisut. (2022). *Redegørelse for Grønlands efterlevelse af FN's Konvention om Rettigheder for Personer med Handicap.*
- Naalakkersuisut. (2023). *Døgninstitutionernes og Døgntilbuddenes Årsberetning 2022.*
- Naalakkersuisut. (2020). *PERSONER MED VIDTGÅENDE HANDICAP. STATISTISK OPGØRELSE OVER PERSONER MED VIDTGÅENDE HANDICAP.*
- Tilioq. (2019). *TILIOQ AALLAANNAQAAQ KOMMUNE KUJALLERMUT ANGALANERMIK NALUNAARUT 2019. TILIOQ SØSÆTTER KAJAKKEN REJSERAPPORT KOMMUNE KUJALLEQ 2019.*
- United Nations. (2012). *Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Thematic study on the issue of violence against women and girls and disability.*
- United States Census Bureau. (2010). *The disability employment tabulation 2008-2010.* <https://www2.census.gov/programs-surveys/demo/guidance/disability-employment-tabulation/disabilityemploymenttabulation2008-2010web-rev2013apr26.pdf>